

Sprawozdanie z konferencji „Workshop on Unintended Consequences – 75th Jubilee of a Sociological Idea”

Gdańsk, 9-10 maja 2011

Problematyka niezamierzonych konsekwencji działań społecznych jest o tyle interesująca, o ile trudna do naukowej analizy. Mimo że kategoria nieoczekiwanych konsekwencji towarzyszy pojęciu działania społecznego, często badacze społeczni nie uświadamiają sobie jej znaczenia. Dlatego też międzynarodowe warsztaty niezamierzonych konsekwencji, odbywające się w dniach 9-10 maja 2011 na Uniwersytecie Gdańskim zaliczyć można do wydarzeń szczególnych. Impulsów do organizacji warsztatów dostarczyła niezwykle istotna i inspirująca intelektualnie idea Roberta K. Mertona sprzed 75 lat, dotycząca nieoczekiwanych i nieantycypowanych konsekwencji społecznych działań. Konferencja pokazała, jak wieloaspektowo traktować można wypracowane przez Mertona pomysły w zakresie tego zagadnienia. Począwszy od najbardziej ogólnych systematyk omawianej problematyki, jak konsekwencje egzystencjalnego niepokoju i niepewności w dobie późnej nowoczesności (Piotr Sztompka), czy zmienności życia społecznego we współczesnym świecie (Hanna Mamzer), po bardziej szczegółowe oraz empiryczne egzemplifikacje tez Mertona.

Warsztaty zorganizował Instytut Filozofii, Socjologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Gdańskiego (Zakład Antropologii Społecznej i Socjologii Ogólnej), przy współpracy z Oddziałem Gdańskim oraz Sekcją Socjologii Prawa Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Komitet organizacyjny pracował w składzie: Cezary Obracht-Prondziński, Adriana Mica, Michał Kaczmarczyk, Jan Winczorek, Arkadiusz Peisert oraz Anna Łubińska. Dwudniowy cykl dyskusji i wystąpień otwierały wykłady gości. Referat Raymonda Boudona z francuskiej Sorbony – nieobecnego na konferencji autora książki *Logika działania społecznego* – przedstawił w postaci krótkiego wstępu do tematyki Michał Łuczewski (Uniwersytet Warszawski). Pierwszy panel zakończył się prelekcją Piotra Sztompki (Uniwersytet Jagielloński), nawiązującą do dzieł Anthony'ego Giddensa. Sztompka wykazywał, że w niezamierzonych konsekwencjach działań oraz w niepewności przyszłych doświadczeń można szukać źródeł niepokoju związanych z utratą ontologicznego bezpieczeństwa.

Pierwszy panel tematyczny inicjował właściwą debatę, skupiającą się na poszczególnych problemach wyłaniających się z idei niezamierzonych konsekwencji Mertona. Poświęcony był zagadnieniom związanym z nieoczekiwanymi rezultatami

norm i procesów normatywnych. Sesję pierwszą w ramach tego panelu zainaugurował referat Jacka Kurczewskiego (Uniwersytet Warszawski) zatytułowany *Post-rational Theory of Law Making*. Pozostałe referaty w ramach tej sesji wygłosili: Maciej Konrad Borowicz (European University Institute), Ivo Domingues (University of Minho) oraz Dace Sulmane (University of Latvia). Referaty wyłożone przygotowali zaś: Karl Dieter Opp (University of Leipzig, University of Washington) oraz Richard Vernon (University of Western Ontario-London). Poszczególne prelekcje komentarzem opatrzył Jan Winczorek (Uniwersytet Warszawski).

Popołudniową sesję w ramach pierwszego panelu otworzył Hans Petter Sand (University of Agder) z referatem na temat moralnej paniki i jej ukrytych funkcji. Kolejny referat wygłosił Toni Pranic (Faculty of Croatian Studies), a zakończyła ją Hanna Mamzer (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza), która opowiadała o wartości zmiany i zmienności w ponowoczesnej rzeczywistości społecznej. Drugi panel tematyczny koncentrował się na teoretycznych implikacjach niezamierzonych konsekwencji. Prelegenci zaprezentowali różne sposoby analizy tej koncepcji; byli to: De Wet Schutte (Cape Peninsula University of Technology), Jean-Pascal Daloz (University of Oxford i CNRS) oraz Francisco Linares (University of La Laguna).

Pierwszy dzień obrad konferencyjnych zakończył wykład Colina Campbella (York University), gościa honorowego gdańskich warsztatów. Przedstawił on autorskie spojrzenie na ideę niezamierzonych konsekwencji oraz na pomysły leżące u podstaw teorii Mertona. Wykład Campbella stanowił podsumowanie jego dorobku w zakresie tematyki działania społecznego, zwłaszcza książki *The Myth of Social Action*. Campbell próbował wskazać na nieścisłości w teorii działania społecznego, które są wypadkową zmiany spojrzenia na konsekwencje aktywności aktorów społecznych. Wykład wywołał ożywioną dyskusję, która stanowiła nie tylko podsumowanie pierwszego dnia konferencji, ale też katalizator dalszych poszukiwań w ramach wypracowanych przez Mertona koncepcji.

Drugi dzień warsztatów rozpoczynała sesja dostarczająca różnorodnych reinterpretacji i spojrzeń na koncepcję Mertona. W jej trakcie badacze próbowali także zestawiać pomysły amerykańskiego socjologa z innymi teoriami, wskazując zarówno na ich potencjał eksplanacyjny, jak i na ich niedostatki. Aleksandra Lis (Central European University) ukazała wkład teorii aktora-sieci do socjologii niezamierzonych konsekwencji. Piotr Stankiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) przybliżył słuchaczom niuanse związane z „(nie)zamierzonym ignorowaniem” na przykładzie nowoczesnych technologii. Sesję, jak również cały panel zakończył Michał Kaczmarczyk (Uniwersytet Gdański), który w swoim referacie analizował niezamierzone konsekwencje procesu interakcji, nawiązując do teorii Jürgena Habermasa. W ramach tej sesji referat wyłożony opracowała Jocelyn Pixley (Macquarie University, London Metropolitan University).

Tematyka panelu trzeciego ogniskowała się wokół niezamierzonych konsekwencji w edukacji. Miała ona charakter badawczy i stanowiła propozycje zastosowania modeli teoretycznych Mertona w procesie weryfikacji empirycznej. Swoje badania zaprezentowali: Klaus Birkelbach (University of Duisburg-Essen),

Cosmin Toth (University of Bucharest), Tyll Krueger (Bielefeld University) i Barbara Pabjan (Uniwersytet Wrocławski) oraz Federico Farini (University of Modena i Reggio Emilia).

Panel czwarty skupiał się na problemach związanych z narodami i etnicznością. Otworzyło go wystąpienie Klausa Bachmanna (Uniwersytet Wrocławski) zatytułowane *Unintended Consequences and Pluralistic Ignorance in Polish Transition*. Dwa pozostałe referaty wygłosili Liana Maria Daher (University of Catania) oraz Michal Vašečka (Center for the Research of Ethnicity and Culture). Sesję kontynuowali Michał Łuczewski (Uniwersytet Warszawski), który za cel wystąpienia postawił sobie analizę tworzenia się tożsamości narodowej w polskiej Galicji, oraz Adriana Mica (Uniwersytet Gdański).

Panel piąty dotyczył problematyki planowania społecznego i jego niezamierzonych konsekwencji. Jako pierwszy w ramach tego panelu referat wygłosił Arkadiusz Peisert (Uniwersytet Gdański), który na podstawie koncepcji niezamierzonych konsekwencji omawiał skutki reform społecznych i planowania społecznego. W ramach tego panelu wystąpili też Mikołaj Pawlak (IS PAN) oraz Anitta M. Hipper (University of Freiburg).

Panel szósty koncentrował się na zagadnieniu ryzyka związanego z przyrodą i technologiami oraz jego szacowania. W ramach panelu referaty wygłosili Adam Choryński (PAN) oraz Mike Zajko (University of Alberta), który opowiadał o zmianach klimatycznych jako skutkach ludzkich działań oraz o ich konsekwencjach. Referat wyłożony przygotował Steve Matthewman (University of Auckland). Równoległe obradowała grupa badaczy w ramach panelu siódmego, dotyczącego niezamierzonych rezultatów spontanicznego społecznego organizowania się. Swoje prezentacje mieli tu: Lucyna Stetkiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika), Krzysztof Iszkowski (Szkola Wyższa Psychologii Społecznej) oraz Krzysztof Stachura (Uniwersytet Gdański). Lucyna Stetkiewicz omawiała nieoczekiwane konsekwencje transformacji ustrojowej w Polsce w kontekście komercjalizacji i prywatyzacji religii oraz rytuałów religijnych. Krzysztof Iszkowski analizował znaczenie indywidualizmu metodologicznego w podejściu do studiów politycznych. Krzysztof Stachura omówił nieoczekiwane skutki i ukryte funkcje portali społecznościowych na przykładzie studium etnograficznego lokalnej wspólnoty skupionej wokół portalu typu GoldenLine.

Różnorodność podejść i interpretacji, zaprezentowanych w ramach majowej konferencji, pokazała, że pomysły Mertona wciąż można przedkładać jako odrębne sposoby analizy mechanizmów działania społecznego oraz jego skutków. Obrady integrując krajowe środowisko badaczy i naukowców umożliwiały konfrontację z poglądami naukowców z całego świata. Międzynarodowe warsztaty, dotyczące niezamierzonych konsekwencji, były zatem płaszczyzną wymiany poglądów i żywej debaty, która dostarczyła interesujących inspiracji do nowoczesnej interpretacji Mertonowskiej koncepcji, pozostającej ważnym elementem myśli społecznej od siedemdziesięciu pięciu lat.